

Ο Στρατός και ο καταλυτικός ρόλος του στη διαμόρφωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Γ')

/ Πεμπουσία

«Θέματα» ονομάζονταν αρχικά οι κατάλογοι της κεντρικής βυζαντινής υπηρεσίας, όπου καταγράφονταν οι στρατιώτες μιας μονάδας. Στη συνέχεια, ο όρος δήλωνε την ίδια τη στρατιωτική μονάδα και την περιοχή όπου έδρευε και, τέλος, μια γεωγραφική και διοικητική ενότητα. Ο όρος θέμα κατά τη στρατιωτική ορολογία ήταν γνωστός ήδη από το 611 μ.Χ. ως μέρος, δηλαδή μεγάλη στρατιωτική μονάδα[1].

Κεφάλαιο Β': Ο θεσμός των θεμάτων και των ταγμάτων

Στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία με την ονομασία Θέματα θεωρούνταν οι διοικητικές περιφέρειες της Αυτοκρατορίας οι οποίες δημιουργήθηκαν πιθανά τον 7ο αιώνα, κατά τη δυναστεία του Ηρακλείου. Σε κάθε θέμα ένας στρατηγός εκτελούσε και στρατιωτικά και πολιτικά καθήκοντα. Ο θεματικός στρατός στην αρχή, ήταν όπλο αμυντικό, και τις εποχές που η Αυτοκρατορία βρισκόταν σε διαρκή άμυνα αυτός ήταν το κυριότερο όπλο της. Ο στρατηγός του θέματος των Ανατολικών, ο

αρχαιότερος στρατηγός ήταν ως τον 9ο αιώνα ο αρχιστράτηγος της Ασίας, και ακόμα και τον 10ο αιώνα, είχε μια εξαιρετικά υψηλή θέση στην επίσημη ιεραρχία. Με τα στρατεύματα των κλεισουργών ήταν συνδεδεμένοι -και πολλές φορές και επικεφαλής τους- οι άρχοντες των συνόρων, οι Ακρίτες, όπως ο επικός ήρωας Διγενής, που βρίσκονταν σε συνεχή αγώνα με τους Σαρακηνούς για λαφυραγωγία, πιθανώς όμως, για μια οργανωμένη εκστρατεία, να ενώνονταν με τον αυτοκρατορικό στρατό.

Τα πρώτα πέντε θέματα βρίσκονταν όλα στη Μικρά Ασία και σχεδιάστηκαν για να αντιμετωπίσουν την Αραβική και Περσική επιδρομή, που είχαν προκαλέσει μεγάλες ζημιές αλλά και απώλειες στις επαρχίες της Συρίας και Αιγύπτου[2]. Αυτά ήταν: α. Θέμα Αρμενιакόν, που σχηματίστηκε γύρω από τη στρατιά της Αρμενίας κι εκτείνονταν από την Καππαδοκία μέχρι τον Εύξεινο Πόντο και τον Ευφράτη. β. Θέμα Ανατολικόν, που σχηματίστηκε γύρω από τη Στρατιά Ανατολής κι εκτείνονταν στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Μικρά Ασία. γ. Θέμα Οψίκιον, που σχηματίστηκε γύρω από το Obsequium, κι εκτείνονταν στις περιοχές της Βιθυνίας και Παφλαγονίας. δ. Θέμα Θρακήσιον, γύρω από τη Στρατιά της Θράκης, που εκτείνονταν στη Βορειοδυτική Μικρά Ασία, στα παράλια της Ιωνίας. ε. Θέμα Καραβησιάνων, το «Θέμα των Πλοίων» στην Παμφυλία και Ρόδο, ένα ναυτικό θέμα υπεύθυνο για την αναχαίτιση του Αραβικού στόλου. Τα δύο πρώτα θέματα προορίζονταν να χρησιμοποιηθούν για την εναντίον των Αράβων προστασία. Το τρίτο είχε σκοπό να προστατεύσει την πρωτεύουσα από τους εξωτερικούς εχθρούς. Το τέταρτο -το ναυτικό θέμα- προοριζόταν για την άμυνα εναντίον τού στόλου των Αράβων, όπως προαναφέρθηκε.

Πραγματικοί πρόδρομοι της οργάνωσης των θεμάτων υπήρξαν τα εξαρχάτα της Ραβέννας[3] και της Καρχηδόνας, τα οποία ιδρύθηκαν στα τέλη του 6ου αιώνα[4]. Οι επιθέσεις των Λογγοβάρδων προκάλεσαν τη ριζική μεταβολή της οργάνωσης της Ιταλίας, όπως συνέβη με τις επιθέσεις των Βερβέρων στη Β. Αφρική. Η Κεντρική Διοίκηση, θέλοντας να δημιουργήσει μια πιο αποτελεσματική άμυνα εναντίον των εχθρών της, επιχείρησε να οργανώσει μεγάλα εδαφικά συγκροτήματα με ισχυρές στρατιωτικές αρχές στις συνοριακές της επαρχίες[5]. Τα πρώτα θέματα ή αλλιώς εξαρχάτα γεννιούνται κατά την εποχή Αυτοκράτορα Μαυρικίου[6], δηλαδή κατά τη μετάβαση από την πρώτη στη μέση βυζαντινή περίοδο[7].

Τον 8ο αιώνα επιτυγχάνεται η ολοκλήρωση της διοικητικής αναδιοργάνωσης της Μικράς Ασίας και ο θεσμός των θεμάτων ισχυροποιείται και επεκτείνεται. Υπεύθυνοι για τη νέα μορφή των θεμάτων που αντικατέστησαν τα εξαρχάτα, τα οποία δημιουργήθηκαν αρχικά στην Ιταλία και στην Αφρική υπήρξε η δυναστεία των Ισαύρων[8].

Τον 9ο αιώνα, οι στρατηγοί των «θεμάτων» άρχισαν να αποκτούν μεγάλη στρατιωτική και πολιτική δύναμη. Έτσι είχαν αποκτήσει τον πλήρη διοικητικό έλεγχο των συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών. Ενώ για να διατηρήσουν τον έλεγχο αυτό, στρατολογούσαν ανθρώπους που εκείνοι θεωρούσαν ότι θα τους ήταν πιστοί. Κατά συνέπεια ο «θεματικός στρατός», από φύλακας των συνόρων εύκολα μετατρέποταν σε ένα είδος προσωπικού στρατεύματος. Χαρακτηριστική υπήρξε η περίπτωση του Θωμά Σλάβου (820-823)[9] που με τη βοήθεια του θεματικού στρατού οργάνωσε στάση εναντίον του αυτοκράτορα[10]. Το έτος 803, ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' (802-811) «αφορμής δραξάμενος πάντας των θεμάτων τους άρχοντας και κτήτορας ηχμαλώτευσεν»[11].

[1] «Θέματα», Εγκυκλοπαιδικό και ετυμολογικό λεξικό Βυζαντινών λέξεων, http://www.stougiannidis.gr/byz_lexicon.htm#thita (2013)

[2] Καραγιαννόπουλος, Το Βυζαντινό Κράτος, σ. 353.

[3] Βλ. σχετικά C. Diehl, *Etudes sur l' administration Byzantine dans l' Exarcat de Ravenne (568-751)*, Paris 1888.

[4] «Η δημιουργία του θεσμού του εξαρχάτου είναι σημαντικός σταθμός στη διοικητική λειτουργία της αυτοκρατορίας με την εξουσία, πολιτική και στρατιωτική, να συγκεντρώνεται στα χέρια ενός και μόνου προσώπου και αποτέλεσε τη βάση της διοικητικής μεταρρύθμισης που έφερε μετέπειτα ο οίκος του Ηρακλείου με την θεματική πλέον οργάνωση των επαρχιών», Κ. Α. Κωνσταντινίδης, Τα στρατιωτικά βυζαντινά εγχειρίδια ως πηγή πολιτιστικών στοιχείων και αντιλήψεων, Το Στρατηγικόν του Μαυρικίου και τα Τακτικά του Λέοντος του Σοφού, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 8.

[5] Α. Α. Βασιλίου, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, 324-1453*, τ. Α, μτφρ. Δ. Σαβράμη, εκδ. Γραφικές Τέχνες Πάπυρος, Αθήνα 1995, σ. 226.

[6] Αυτόθι.

[7] Ι. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Θεσσαλονίκη 1981, τ. 2, σ. 17. Ο G. Ostrogosky, *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*, Μόναχο 1952, σ. 152, τοποθετεί την έναρξη της περιόδου αυτής στα χρόνια του Ηράκλειου. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία του Βυζαντίου*, τ. Α, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 375.

[8] Ν. Νικολούδης, «Το Βυζάντιο και οι γείτονές του», *Ελληνική Ιστορία Β΄, Βυζάντιο και Πολιτισμός*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα 1999, 95-

136, σ. 105.

[9] Ε. - Σ., Κιαπίδου, «Στάση Θωμά Σλάβου, 821-823», 2003, Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού, Μ. Ασία, <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=6225>

[10] Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Η`, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα: 1972, σ. 210· Χρονολόγιο Βυζαντινής Ιστορίας, Ε.Α.Π. Portal.

[11] Θεοφάνης, Χρονογραφία, εκδ. C. de Boor, Λιψία, 1883 (ανατύπωση, Νέα Υόρκη, 1980), σελ. 480, 1-3